

## Zlo etnofašizma v oklepu perfidnih amnezij

Ni se težko strinjati z mislijo, da sta vsaka vojna in vsako nasilje zlo. Toda že vprašanje, ali zlo vojne lahko vodi le še v nadaljnje zlo in ali zlo res ne more prinesiti ničesar dobrega, je gotovo veliko bolj sporno. Povsem negotovi pa smo v presoji takrat, ko smo soočeni z radikalno izbiro med takšnim in drugačnim zlom. Takrat torej, ko nimamo na izbiro nič dobrega. Takrat sicer poskušamo tehtati med večjim in manjšim zlom, moralnemu mačku pa se ne moremo izogniti. Le redki so, ki zmorejo dovolj poguma, da se zlu uprejo kot posamezniki – največkrat za ceno radikalnega zla samožrtvovanja – toda njihova dejanja doslej na zgodovino žal še niso imela bistvenega učinka.

Ob izbirah zlo-zlo se ne moremo izogniti moralnemu mačku, tudi če nismo neposredno vpleteni v dejanja zla, temveč ga le toleriramo (pa naj to storimo s še tako stisnjenimi zobmi). Vprašanje je le, kdaj, na kateri točki, ob katerem dogodku nekega posameznika zapeče vest. Če sploh ga. Vse pojugoslovanske vojne od leta 1991 naprej so zaznamovale prav vsakogar od nas, ki je bil takrat star vsaj

toliko, da je vedel, v kateri državi živi. In prav nihče od nas ni mogel ubežati pred moralnimi zagatami, saj se je v nekem trenutku moral postaviti na takšno ali drugačno stališče.

Vsaj kar zadeva mene, je bilo žvižganje krogel in granat v nekdanji Jugoslaviji preveč resna zadeva, da bi lahko o tem preprosto molčal. Nisem molčal takrat in ne molčim danes. Z nekritično "pišmevuharsko" pacifistično držo se nisem strinjal takrat (ko sem pisal o "lepih dušah mirovniških") in se ne strinjam niti danes. Čeprav še vedno – pravzaprav čedalje bolj – verjamem v mirovniško držo. Stvar je namreč zelo preprosta. Kadar se v zgodovini pojavita ideji, kot sta ideja večvrednosti neke rase in ideja večvrednosti nekega naroda, in kadar se neka oborožena sila spravi udejanjati takšne ideje z različnimi bolj ali manj krvavimi enačicami "dokončne rešitve", ni videti veliko drugih možnosti, kot je oboroženo zoperstavljanje. Kadar imamo, skratka, opraviti s Hitlerji in Miloševići, je pacifistična drža skoraj zanesljivo obsojena na neuspeh, saj takšni tiči – pri svojih žrtvah in nasprotnikih – vedno znova računajo

nanjo in jo tudi s pridom izkoriščajo. Tako kot je Hitler brez boja (pacifistično?) okupiral Češkoslovaško, si je Milošević brez vojaškega boja vzel Kosovo. Pacifistična drža je bodoče nasprotnike v obeh primerih drago stala. Spomnimo se vsaj na Izetbegovića in bosanske Muslimane, ki so stavili na miroljubno sožitje v Jugoslaviji in v JLA do zadnjega niso prepoznali sovražnika. Temeljni paradoks, ki ga mora pacifist v takšnih primerih vzeti v zakup, je v tem, da mora najprej priznati legitimnost boja proti očitnemu zlu, šele potem pa začne iskati načine, kako naj se proti zlu bori z nenasilnimi sredstvi. Pacifistična drža je glas vesti. Je pravzaprav edini glas razuma v splošni evforiji. Zato je zelo pomembna in – kadar družba ne potone v totalitarnost – tudi zelo učinkovita. Najbolj neučinkovita pacifistična drža pa je tista, pri kateri pacifisti na veliko razglašajo, češ da so proti vsem vojnám in da jih zato ta spopad – in vsak oboroženi spopad je v nasprotju z njihovim prepričanjem, pa naj bodo na drugi strani barikad najhujši klavci – ne zadeva. Vest tako ne govori. Vest govori veliko bolj subverzivno: “Sicer je res, da se je treba upreti temu zlu, toda nikakor pa ni vseeno, kako to storimo.” Če kaj, potem se je na območju nekdanje Jugoslavije pokazalo, da mora biti mirovniška politika učinkovita predvsem v miru. Vsesplošna militarizacija jugoslovanske socialistične družbe je bila zanesljiv kašipot v pogubo. Samo upamo lahko, da so bile Natove “inteligentne” bombe zadnje, ki so padale po tem ozemlju, in da bodo nove nacionalne ekonomije, ki jim vsaj nekaj časa – dokler bodo v Bosni in Hercegovini ter na Kosovu mednarodne mirovne sile – ne bo grozil vojaški spopad, prisiljene vlagati v maslo in ne v topove.

Da je Socialistična Federativna Republika Jugoslavija bistveno več vlagala v topove kot v maslo, je bolj ali manj znano. Da je na vsakem koraku neznansko veliko vlagala v bratstvo in enotnost, je tudi znano. To, da je s “samoupravljanjem” začinjena mešanica vlaganja v topove in v bratstvo in enotnost lahko pripeljala le v orwellovsko bratstvo, v

katerem so tisti, ki so bratje topovom, bolj bratje od drugih, pa je ostalo prikrito vse do zadnjega.

Najprej se bom pozabaval s krilatico Tita in prejšnjega režima, ki smo jo kot otroci slišali neštetokrat (odrasli pa so jo očitno pozabili). Šla je nekako takole: če se ne bomo držali socialističnega samoupravljanja, če se ne bomo prepustili voditi Partiji, ki bo z metodo demokratičnega centralizma razrešila vse sprotne dileme in težave, če ne bomo ohranjali bratstva in enotnosti ter si zategovali pasu, dokler ne bomo prišli v družbo izobilja (itd., itd.), bo prišlo do velike katastrofe. Prerokba je bila naslednja: če bi v Jugoslaviji ponovno dopustili nastajanje (predvojnih) meščanskih strank, bi se na koncu “*neminovno*” ponovno klali med seboj. Tega pa nočemo, mar ne? Seveda, da ne! Pri vcepljanju te predstave o resnici in pravici je igral ključno (aktivno in pasivno) vlogo Tito kot edini in neskončni porok pravice, sreče in prihodnosti. Njegov lik je bil celo tako neskončno pomemben, da so nam odrasli prali možgane s svarili, češ da bodo že dan po tem, ko bo umrl Tito, Jugoslavijo zasedli Rusi ali natovci – ali pa kar oboji. Kolikor se spomnim, so mi skorajda vsi odrasli, ki sem vrtal vanje s takšnimi nerodnimi vprašanji – tam enkrat v zgodnjih sedemdesetih letih, ko sem prekipeval od vprašanj tipa, ‘kaj pa, če...’ – tako ali drugače verjeli v konec sveta po Titu.

Mulci se seveda nismo dali speljati na led in smo se, ko se je to res zgodilo, le neskončno zabavali nad naivneži, ki so nas strašili z vojno in drugimi jezdecí apokalipse. Odrasli so leta 1980 zamenjali ploščo in začeli prepevati: “Po Titu Tito” (– še pomnite, tovariši?). Očitno so verjeli, da bo molitev uslišana. Pa ni bila. Kali nesreče so bile zgolj in izključno domače. Posadili in zalivali so jih že Tito in njegovi oprode, ki so avnojsko Jugoslavijo zasnovali na nacionalnem ključu. Past Avnoja je bila namreč v tem, da tako zasnovane federacije ni mogoče demokratizirati. Če namreč izberemo demokratičen sistem, se pokaže bodisi za neučinkovitega (če so suveren narodi, ki so

lahko v zveznih organih zastopani le enakopravno, ne glede na velikost) ali nepravichen (če so nosilci suverenosti posamezniki, ki pa dajejo glas svojim "nacionalnim" opcijam). Toda dokončno nesrečo so nad prebivalce nekdanje Jugoslavije priklicali tisti, ki so si hoteli prilastiti *celotno* Titovo dediščino.

Odgovornost za to, kar se je zgodilo v devetdesetih letih, načelno sicer res nosimo vsi skupaj – četudi večinoma v povsem infinitesimalnih odmerkih. Toda objektivna zgodovina vedno teče drugače, kot bi si mi kot posamezniki želeli (da pa bo zadoščeno tudi izjemam, ki potrjujejo pravila, to ne velja za tiste srečnike, ki so vodili zgodovino iz pisarne uredništva Nove revije ali pisarn beograjskega SANU). Tu je imel Marx popolnoma prav. (Kot še marsikje, četudi ne vedno in povsod.) "Objektivna zgodovina" je za posameznike, ki jo čutimo kot nepopisen pritisk na ramena naše svobodne volje, nedvomno transcendentalna kategorija (kot vse druge "humanistične" prvine življenja). Naš neposredni vpliv nanjo je toliko manjši, kolikor bolj oddaljeni smo od pozicij moči. Prav v tej volji za močjo se skriva najpomembnejši del te mračne zgodbe jugoslovanskih vojn. Moč v njeni elementarni privlačnosti je bila edina karta, ki je res uravnavala potek dogajanja. A vseh tistih, ki so se borili za to karto, prav gotovo ne bomo nikoli spoznali, čeprav poznamo stezosled dogodkov.

Krogotok nasilja v boju za Titovo dediščino se je začel marca 1981 v Prištini. Prav zanima me, kaj bodo o teh dogodkih povedali lokalni in zvezni arhivi, ko bodo nekoč dostopni! Tisti, ki jih je spodbudil, in tisti, ki jih je zatrl, je pokazal, da je gospodar v hiši, da je pravi in zanesljiv hišni gospodar, *pater familias* razširjene južnoslovanske "zadruga", tisti, ki lahko z nasiljem pacificira kogarkoli. Toda takratno nasilje (ki sta ga podkrepila še državna represija in procesa proti punku v Ljubljani in – nekaj let kasneje – proti svobodomiselnim intelektualcem v Beogradu) ni le začrtalo smeri nasilnega reševanja

nerešljivih zapletov pri vodenju takratne skupne države, temveč je sprožila pravo moralno paniko in lov na čarovnice, ki se je – predvsem – v Srbiji sprevrgel v pravo javno psihozo. Šlo je za perfidno medijsko vojno, ki je opredelila osrednjega krivca za nastale težave: albanske kontrarevolucionarje. Jugoslavija je, skratka, dobila svoje C ide. Pogrom se je začel.

Vlada Veselina Đuranovića (1978-1982) je Jugoslavijo popeljala v gospodarski zlom. Ko je prenovljena Tribuna leta 1983, potem ko nam je Milka Planinc začela zategovati pasove, objavila osmrtnico Jugoslaviji, pod njo pa podpisala IMF (Mednarodni denarni sklad), je bilo vsem jasno, da gre zares. Zato je bila Tribuna tudi zaplenjena. Kaj pa je bilo lažjega, kot s prstom pokazati na krivca, ki peha državo v kaos? Še posebej, če ga poimenuješ "kontrarevolucija" in "iredenta", da ne dvomijo niti tisti, ki jim je predvsem do tega, da država ostane v enem kosu, niti tisti, ki se borijo za to, da bi ostala samoupravno socialistična.

Da, odgovornost za protialbansko gonjo iz zgodnjih osemdesetih leži na ramenih vseh: republiških oligarhij, partijskih ideologov in navadnih ljudi, ki so v tisku in na televiziji na veliko požirali afere o neskončni korupciji, brezvladju, ekonomskem kaosu in kontrarevoluciji na Kosovu. Srbski generali in mediji pa so to medijsko gonjo proti "Kosovarjem" seveda podžgali do nesluutenih razsežnosti. Kdo pa se je med letoma 1981 in 1986 sploh odzval na protialbansko gonjo? Malodane nihče. V tem je seveda odgovornost vseh: tako nekdanje elite kot neodvisnih kritikov režima. Krivda pa je tudi enakomerno porazdeljena po pokrajinah.

Kosovski "problem" je dobro napojil tudi kali slovenskega separatizma. Mar niso bile neskončne razprave o tem, kam vse ponikne denar, namenjen "nerazvitim", leglo prepričanosti Slovencev, da jim "jug" prazni žepe? Od tega, da so Kosovo razglasili za problem št. 1 (in ga obenem naredili za grešnega kozla), so imeli koristi dobesedno vsi: republiški (mini?) despoti, zvezne oblasti,

vojska in – ne nazadnje – mediji, ki so si zviševali naklado z objavljanjem novih in novih zgodb in afer s tega konca Jugoslavije pod prekletimi gorami. Res, šele ko so se zaslišali prvi glasovi nestrinjanja z vsesplošno protialbansko gonjo (ki jo je dokončno razkrinkala gnusna oznaka “pošteni Albanci”), je mogoče trditi, da je prišlo do radikalnega razkola drugače mislečih s takratno oblastjo.

Namesto da bi državni cenzorji prepovedovali izhajanje časopisov s sovražnimi protialbanskimi članki, so skrbno spremljali vsa druga besedila, ki bi lahko ogrozila monopole nekdanjega sistema. Ko pa so oblasti enkrat izpustile duha sovraštva do nekega naroda iz steklenice, je bilo konec: šovinizem je postal sredstvo politične promocije. Če to ni bilo jasno že prej, je to moralo biti jasno vsakomur, ki je lahko spremljal ustoličenje Slobodana Miloševića na znameniti seji CK KPS. Pisalo se je leto 1986.

Vprašati se moramo, ali je ta neuničljivi karizmatični etnofašist sam svoj mojster, ali pa je (bil) produkt časa. Vsakega malo. Toda neizpodbitno dejstvo je, da Milošević ne bi nikoli mogel priti do oblasti, če ne bi imel tako idealno pripravljenega terena. Dejstvo, da je zamenjal bolj “liberalne” (no, denimo, da vsaj bolj strpne) vodje srbske partije, pove, da je imel podporo tistih, ki so se strinjali z njegovim komajda prikritim šovinističnim pristopom. To so najprej srbski partijci, potem pa tudi volivci še nekajkrat potrdili. Enako velja za Hitlerja: njegova pivniška pučistična epizoda bi lahko bila le zgodovinski kuriozum (in svojevrstna šala), če ne bi njegovih bolnih idej sprejeli za svoje njegovi volivci. Ideja, s katero je Milošević uspel, je le za malenkost modificirana Hitlerjeva ideja o večvrednih rasah. Gre za predstavo o Srbih kot trpečem narodu, ki doživlja samo krivice, sedaj pa je čas, da se končno postavi zase, to pa lahko stori le za ceno pokoritve ali iztrebljanja oziroma preganjanja drugih, če se mu drznejo upreti. Tako preprosto!

Glavni krivec za kasnejše vojne na območju nekdanje Jugoslavije pa kljub vsemu

ni Milošević, temveč zvezna vojska (Jugoslovanska ljudska armada) in tisti, ki si ji po Titovi smrti naložili neznosno breme njegove dediščine bratstva in enotnosti. Miloševićev program, ki je temeljil na znameniti izjavi, da kosovskih Srbov ne bo nihče nikoli več pretepal, je moral biti jasen še tako butastemu častniku. Ali ne bi mogli oziroma morali svoje moči usmeriti v ubranitev tiste Titove dediščine, pod katero so morali korakati njeni rekruti? Ne, ker so se večinoma (ne le srbski častniki, da ne bo pomote) strinjali s tezo, da je treba obračunati z vsemi sovražniki Srbov in srbstva. Da, glavni krivec vojne je JLA, ki je imela orožje in ga je dajala tistim, o katerih je menila, da bodo lahko udeleženi njene pritlehne cilje. Vojska je bila več kot sedma republika: bila je krvoses nekdanje države v miru in kasneje v vojni. Pomislmo samo, kaj vse bi lahko v nekdanji Jugoslaviji naredili z denarjem, ki bi ga privarčevali od samomorilskih izdatkov za vojsko! In koliko življenj bi lahko ohranili, če ne bi v štirih desetletjih na vsem ozemlju Jugoslavije nakopili toliko orožja instreliva!

To je vojska, ki je najprej oborožila in logistično podpirala vstajnike v Kninu, potem pa se ob razmejevanju sprtih strani “z vsemi sredstvi” znesla nad hrvaško vasjo Kijevo. To je vojska, ki je z letali bombardirala televizijske oddajnike in tovornjake na Slovenskem. To je vojska, ki je streljala po Unescovi dediščini v Dubrovniku. To je vojska, ki je uničila Vukovar in nato pobijala ujetnike in ranjence. To je vojska, ki je nastavila nekaj sto topov in drugih kosov orožja okoli Sarajeva, potem pa skoraj tri leta tolkla po njem. To je vojska, ki je zasedla varovano območje OZN okoli Srebrenice in pobila nekaj tisoč zajetih ljudi. In, ne nazadje, to je vojska, ki je paradirala s tanki po Beogradu in streljala po vaseh na Kosovu. Kaj so pravzaprav Miloševićeve mentalne blodnje (in patetični pozivi k linču, ki jih je izustil ob “Ušću”) v primerjavi z zločini, ki jih je počenjala po Jugoslaviji njena “ljudska” vojska, pa naj se je na koncu imenovala tako ali drugače?

Z Miloševićem in njegovimi oprodami bi lahko pred letom 1991 – v imenu bratstva in enotnosti, kakopak – opravil en sam vod te vojske (ali takratne ljudske milice), če bi takratno predsedstvo in generalštab v njegovi politiki prepoznala fašističen program. Pa ga ni, ker so se častniki in vrh notranjega ministrstva očitno tudi sami globoko strinjali s tem, da morajo "varovati" Srbe in njihova "ognjišča". Še več: začeli so brusiti nože za "noč dolgih nožev" v Ljubljani.

Ključno vprašanje, ki narekuje smer nadaljnega razmišljanja, nikakor ni, če je sploh kdaj napočil "pravi trenutek", ko bi še bilo mogoče "pravočasno" ustaviti Miloševića (ter njegove neposredne produkte, kot sta npr. Tuđman in Bulatović) in srbski nacionalizem (tako rekoč z besedo proti besedi in s knjigo proti knjigi), temveč ali je bilo v kateremkoli trenutku mogoče zaustaviti divjanje vojske. Kot so pokazali dogodki, je vojska vsaj navidezno upoštevala ukaze predsedstva, vendar predsedstvo ni moglo nastopiti proti Miloševiću, ko pa so njegove interese po letu 1989 zastopali kar štirje od osmih članov predsedstva. In prava ironija je, da je vojska dobila kvazilegalno avtorizacijo uporabe sile šele po uredbi vlade oziroma "reformističnega" premiera Anteja Markovića, na katerega so s tako neskončno vnemo računali Evropejci in Američani, da naj zasede mejne prehode v Sloveniji. To pa ne pomeni, da so vžigalno vrvico res prižgale zvezne oblasti. Vojska je namreč s tanki že prej paradirala po Krajini, Pakracu in Beogradu.

Kdo bi torej lahko ustavil vojsko? Legalne oblasti so bile prej njen talec kot gospodar (razen, kajpak, Miloševića). Niti posredne, še manj pa neposredne demokracije, s katero bi lahko pometli s skrajneži na volitvah, ni bilo. Zunanji poseg? Zakaj poseg, še preden pride do spopadov? Nak. Vojska je, ko se enkrat sproži, neustavljiva. Ko se neka politika odloči aktivirati tudi vojsko, jo lahko ustavi le še ta politika – ali njen poraz. Po dogodkih na Hrvaškem pred junijem 1991 in po vojaškem posegu v Sloveniji 1991 je bilo vsakomur

jasno, da lahko vojsko ustavijo le tisti, ki so jo angažirali. S propadom zvezne oblasti konec leta 1991 pa tudi formalno ni bilo nikogar več, ki bi jo lahko ustavil. Lahko bi se ustavila sama – že dolgo pred Vukovarjem. Pa se ni.

Od jeseni 1991 bi – to je bilo jasno že takrat – lahko preprečili prelivanje krvi le še vojaški posegi od zunaj, saj se beograjski režim ni mogel več odpovedati vojni kot sredstvu za doseg hegemonističnih ciljev. Prav ta primer uporabe vojske za neposredno izvajanje načrtovanih idejnih ciljev – v našem primeru imamo seveda izvajanje programa rešitve srbskega vprašanja po predvidevanjih srbskih intelektualcev, ki se ne razlikuje bistveno od osvajalske dokrine Hitlerjeve Nemčije, ki je temeljila na programu iz knjige *Mein Kampf* – dokazuje, da obstajajo določene situacije, ki jih ni mogoče reševati drugače kot s silo. Neskončno bolje bi bilo, če bi Nato lahko posredoval že pred vsemi tragedijami. Pa ni mogel. Ker nihče pri zdravi pameti ni pomislil, da bi se lahko zgodilo, kar se je. Verjamem, da je, kar zadeva ravnanje Zahoda in Nata, sodu izbila dno Srebrenica. A tega na Zahodu ne govorijo, saj so pravzaprav sokrivci tragedije.

Ko so torej srbske oblasti začele rožljati z orožjem na Kosovu, je bilo jasno, da sta mogoči končni rešitvi le dve: izgon albanskega prebivalstva ob počasnem in načrtnem uničevanju albanskih vasi in mest ali pa zunanja intervencija. Ali bi lahko kdorkoli pri zdravi pameti računal na to, da se bo vojska, ki je pobijala Hrvate in Bošnjake (Muslimane), sedaj nenadoma usmilila Albancev?

Ob poznavanju historiata in okoliščin je povsem jasno, da je bila Natova intervencija na Kosovu nedvomno legitimna. Kasneje, med bombardiranjem Srbije, je marsikdo pozabil, da se srbski voditelji o mirni rešitvi niso hoteli pogoditi. Mar naj bi slaba pogajanja, ki so vsekakor boljša alternativa od "dobre" vojne, trajala vse do zadnjega Albanca na Kosovu?

Pozab pa je bilo še več. Najbolj zabavne so bile tiste, ki izhajajo iz nadvse čudnih (da ne rečem smešnih) mešanic maoizma, trockizma, leninizma, titoizma in anarhizma. Tako kot se

postmodernim ultralevičarjem kot največje zlo tega sveta kaže McDonalds (morda kot utelešenje globalnega multinacionalnega kapitala, ki pride dobesedno vsakomur pred nos, pravi kapital pa lahko na vseh koncih in krajih počne, kar se mu zljubi), so se jim kot eksekutorji tega zla pokazali Natovi lovci in bombniki, ki so hrumeli čez naše čisto nebo in ga onesnaževali, ko so svoj smrtonosni tovor stresali nad Srbijo. Nenadoma ni bil več problem v klasičnem razrednem boju, temveč v tem, da si je svetovni kapital očitno našel svojega eksekutorja, ki bo pomoril vse, kar bo štrelelo prek mer Prokrustove postelje tržnoliberalnega kapitalizma, ki jo skupaj tešijo ZDA in natovska Evropa. Zato je nenadoma Sadam postal bog, Srbija pa trpeča nedolžna žrtev. Večje neumnosti pa še ne! Ali je takšno razmišljanje res skrajni doseg sodobne levice? Če je tako, potem je z levico res nepreklicno konec. A ne verjamem, da so klasične otroške bolezni levice res tudi smrtne. Če pa so različne povezave med evropskimi levičarskimi gibanji in njihovimi intelektualnimi glasniki ter njihovimi starimi dogmatičnimi botri, ki so se ob napadih na Srbijo razgalile v vsej svoji ničevosti (zahodni levo usmerjeni intelektualci ter radikalna gibanja so uporabljali malodane enak žargon kot ruski generali in komunisti, uradna Kitajska, Libija, Kuba in drugi preostanki "real-socialističnih" diktatur) vse, kar lahko levica ponudi ob vstopu v 21. stoletje, potem bomo morali levičarji, če nam je kaj do prihodnosti evropske levice, narediti radikalno revizijo nesmiselnih dogmatičnih levih diktatur 20. stoletja in njihovih bednih preostankov. To bomo morali narediti v imenu libertarne in demokratične levice, ki ne pristajajo niti na logiko sile niti na diktat skorumpiranih parlamentarnih večin in blokov. Neizprosna kritika srbskega militantnega stroja je le eden prvih korakov v tej smeri. Hegemonistična zver, ki se je izvalila iz gnezda nekega "socialističnega" političnega sistema, je prišla Natu kot naročena: ponovno je lahko mobilizirala politično precej neenotne evropske države in ZDA, obenem pa je

razkrila vso bedo preostankov socialističnih projektov v drugem in tretjem svetu. Vendar pa obstaja bistvena razlika med sklicevanjem na univerzalne človekove pravice in sklicevanjem na načelo suverenosti in ozemeljske nedotakljivosti držav.

Levica, ki človekovih pravic ne vključuje v jedro svojih političnih vizij, je seveda precej bedna prikazen. Čeprav je mogoče trditi, da so bile človekove pravice orožje zahodnih držav v hladni vojni proti socializmu, da so Američani in Evropejci mahali z njimi s figo v žepu, to ne pomeni, da bi jih levica morala zanikati. Nasprotno: človekove pravice so tako pomembna civilizacijska pridobitev, da so nedeljiva dediščina vseh. Z njimi se je mogoče enako učinkovito kot proti realsocializmu boriti tudi proti "imperializmu" ter vsem oblikam izkoriščanja, na katerih temeljijo zahodne zgodbe o uspehu. Malo jih je, ki se ne bi strinjali, da je zanikanje temeljnih človekovih pravic prineslo toliko gorja kot na območju nekdanje Jugoslavije. Afirmacija človekovih pravic je bila neposredno povezana s stopnjo in načini demokratizacije posameznih delov države. Toda zaradi dediščine preteklosti (in ustavne ureditve nekdanje skupne federacije) se je sklicevanje na človekove pravice večinoma izteklo v čredno mukanje o pravicah narodov do samoodločbe. Seveda ne zanikam pravice do samoodločbe, saj pravica do svobodnega razvoja posameznih narodov ni v nujnem nasprotju s pravicami posameznikov in posameznic, da uveljavljajo svoje elementarne pravice. Toda otroci socializma v nekdanji Jugoslaviji si niso mogli predstavljati kakršnihkoli pravic, ki se ne bi manifestirale kolektivno. Ne verjamem, da določene kolektivne pravice sploh ne bi bile pomembne za znosno življenje v sodobni družbi, toda če moramo potegniti kakšen nauk iz krvavih zgodb razpada Jugoslavije, potem je to očitno dejstvo, da človekove pravice niso nič, če niso univerzalne. To pa z drugimi besedami pomeni, da je bilo nepriznavanje najprej kolektivnih, kasneje pa tudi individualnih pravic jugoslovanskim (pravzaprav srbskim)

državljanom albanske narodnosti na Kosovu bistven pogoj kasnejšega razvoja dogodkov. Res je sicer, da prejšnja država ni ravno slovela glede spoštovanja človekovih pravic, predvsem elementarnih svoboščin, toda na Kosovu so te pravice poteptali s takšno nonšalantnostjo, da me še danes zmrazi po hrbtu, ko se spomnim sodnih procesov iz let 1981 in 1982. Slovenska podpora starotrškim rudarjem je prišla nekaj let prepozno, z nameček pa se je slovenska oblast, ki bi morala – če ji je res bilo kaj do demokratizacije in modernizacije celotne države – preprečiti srbsko aneksijo Kosova, obnašala nojevsko in ni uporabila tistih ustavnih vzvodov, ki jih je imela na voljo, da bi preprečila povampirjenje države. Morda je res, da tudi to ne bi pomagalo, toda takratna slovenska oblast se je evidentno uklonila diktatu srbskega fašizma, ki si je začel krojiti državo po svoji meri.

Srbski etnofašizem je zmagal že dolgo preden ga je sploh bilo mogoč prepoznati v politiki Slobodana Miloševića. Zmagal je takrat, ko se nihče ni zgražal nad protialbanskim hujskaštvom srbskega tiska. Ko se je leta 1986 pojavil Memorandum SANU, je bil vihar v žlici vode, ki je sledil, popolna farsa. Srbski etnofašizem je že bil korak pred drugimi, saj je ustoličil svojega eksekutorja Slobodana Miloševića. Ko so bile karte enkrat razdeljene, bi lahko na potek igre vplivala le še srbska opozicija. Ta pa bi morala izhajati iz premise, da so človekove pravice nedeljive in da je represija nad kosovskimi Albanci, ki sta jo družno izvajali takratna republiška in zvezna oblast, zanesljiva pot v pogubo. Toda za Albance se v osemdesetih letih v Srbiji ni zavzel malodane nihče: o rešitvi "kosovskega problema" je vladala neverjetno visoka stopnja nacionalnega konsenza. Le malo jih je bilo, ki so v tem konsenzu prepoznali "čistilne" načrte Vasa Čubrolovića. In še manj jih je bilo, ki so se mu bili pripravljene zoperstaviti. Le Albanci so vedeli, da se lahko proti temu povampirjenemu pritisku borijo le z nenasilnimi sredstvi. Le zakaj danes pozabljamo skoraj deset let trajajočo nenasilno držo kosovskih Albancev, ki so

pravzaprav živeli v koncentracijskem taborišču že vsaj od leta 1989, če že ne od leta 1981? Ta amnezija gotovo ni naključna. Je le dvojček druge iluzije, ki že dobrih deset let vidi v protimiloševićevski opoziciji rešitev srbskega problema, pozablja, da se ta opozicija še vedno ni odrekla nacionalnemu konsenzu o "trpečem srbskem narodu", ki že šest stoletij brani Evropo pred vdorom mohamedanskih barbarov. Perverzna logika te "srbske resnice" je zelo nalezljiva, kar smo lahko jasno videli med bombardiranjem Srbije. Spomnimo se samo znamenitih tarč: iznajdljivi in pogumni "junaki" so se lahko predstavljali kot žrtve le, dokler je bilo jasno, da bi jih bombe lahko zadele le po pomoti. Sarajevčani in Vukovarčani ter prebivalci Srebrenice niso nosili tarč, ker so *bili* tarče.

Če kaj, potem na vašo vest pritiskajo vse žrtve, "dolžne" in nedolžne, albanske in srbske. Toda zaradi sočutja s civilnimi žrtvami še ne moremo videti Srbije kot zadnjega branika "svobode" (ali česa že) pred ameriškimi gosenicami kapitala in krvi. Nikakor: Srbija je postala – skupaj z njeno opozicijo vred – eden od glavnih glasnikov atavistične predstave o narodu kot merilu vsega, kar je, kar je bilo in kar "bo". Upam, da so bili srbski gromovniki, ki so šli na Kosovo z orožjem (kar so napovedovali na množičnih shodih pred desetletjem) in s svojih domov pregnali več kot milijon ljudi, tudi zadnji glasniki etnofašizma 20. stoletja.

Srbsko vojsko je bilo treba ustaviti. Samo upamo lahko, da zadnjič. Da bi bilo tako, bo Srbija morala skozi proces katarze. Ta pa se bo lahko zgodilo šele takrat, ko bo večina državljanov Zvezne republike Jugoslavije (zavedajoč se odgovornosti največjega naroda in nacije v celoti) prepoznala kot zločinsko zamisel etnično čistih ozemelj in uvidela resnico, ki se skriva za vsiljeno predstavo o Srbiji kot zadnji pravi evropski "multietnični" skupnosti, v kateri naj bi bile vse skupnosti enake, le ena med njimi pa je še za malenkost bolj enaka, da lahko poračuna vse krivice, ki naj bi se ji zgodile v davni in nedavni

preteklosti. V širšem pomenu pa se mora zavrženim in brezizprosno sankcioniranim zamisliti, kot so razni rasizmi in nacizmi, pridružiti še ena, to je zamisel etnično čistih ozemelj. To pa ne velja samo za Srbijo, temveč mora postati ena redkih univerzalnih pridobitev bojov za Titovo dediščino. Še več: le če bo na koncu prišlo do katarzičnega priznanja krivde tiste večine, ki je podpirala zamisli o posebni historični vlogi srbskega naroda (in, seveda, vseh drugih etnofašizmov, ki so se v "samostojnih in suverenih" državah nekdanje Jugoslavije pojavili kot odsev tega

izhodiščnega etnofašizma), bo prostor "jugovzhodne Evrope" mogoče očistiti vseh nevarnosti novih konfliktov in napetosti. S pepelom se morajo posuti vsi nacionalni ekskluzivisti, ki si predstavljajo raj na Zemlji v etnično homogenih okoljih. Če nas k čemur zavezujejo vse žrtve nedavnih balkanskih vojn, potem je to brezkompromisen obračun s kakršnimkoli etnično zasnovanim ekskluzivizmom. Kar zadeva nas, to pomeni, da se moramo trmasto in učinkovito zoperstavljati vsem tistim, ki bi radi živeli v čim bolj etnično homogeni oziroma "čisti" Sloveniji.